



УДК 82-1.091=161.2=161.1"18/193":27-312.47Т.Шевченко;М.Кузмін

Компаративний аналіз маріології у поемі Тараса Шевченка “Марія” і релігійній ліриці Михайла Кузміна

Ольга СМОЛЬНИЦЬКА

Кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник відділу української філології
Національного науково-дослідного інституту
українознавства та всесвітньої історії МОН України

01135, м. Київ, вул. Ісаакяна, 18
e-mail: olga-smolnickaya@yandex.ua

У статті в компаративному аспекті проаналізовано поему Т. Шевченка “Марія” і релігійну лірику М. Кузміна, в якій образ Богоматері є ключовим. Застосовано компаративну, архетипну, мистецтвознавчу, релігієзнавчу методологію дослідження. Розглянуто апокрифічні та нетрадиційні джерела, на які спиралися письменники. Образ Марії розглянуто у канонічному й неканонічному аспектах, звернено увагу на авторську інтуїцію та творчу суб’єктивність творення образу Богоматері. Авторка виокремила особливості сприйняття образу Богородиці в українській культурі. У дослідженні використано переклади духовних віршів М. Кузміна на українську мову, які здійснила сама авторка.

Ключові слова: шевченкознавство, компаративістика, маріологія, Марія, Тарас Шевченко, Кобзар, Михайло Кузмін, Срібний вік.

Творчість Т. Шевченка широко досліджують у різних контекстах та аспектах: текстологічному, гендерному, міфологічному, онтологічному, аксіологічному, феноменологічному, перекладознавчому та ін. Особливо перспективними стають дослідження, присвячені архетипній системі творів Кобзаря (В. Смілянська), а також компаративному аналізу (Т. Бикова, Г. Білик та ін.). Тенденцією сучасного шевченкознавства стає синтетичність праць, у яких досліджують окремі питання, тобто ці студії провадять на стику літературознавства та філософії, релігієзнавства, історії й інших галузей.

Останнім часом спостерігаємо увагу до різноаспектного аналізу жіночих образів у поезії Т. Шевченка, зокрема архетипного образу матері як імпліцитного позначення Мадонни. Зокрема, Ж. Ляхова, як і інші літературознавці, порівняла поему “Марія” з фольклорною традицією, спираючись на досвід І. Франка, М. Драгоманова та ін. Справді, інтерес до євангельських і апокрифічних мотивів у творчості Т. Шевченка має традицію дослідження з XIX ст. У другій половині XX – на початку XXI ст. варто згадати, окрім уже названих, імена Д. Чижевського, І. Дзюби, О. Забужко, О. Брайка, І. Бетко, В. Яременка та ін. Але, незважаючи на загальне тяжіння до прийомів психоаналізу та порівняння творів Кобзаря із зарубіжною культурою, певні питання маріології вимагають докладного дослідження, що й зумовлює актуальність роботи.

Мета дослідження – зіставити образність і філософське підґрунтя поеми Т. Шевченка “Марія” та релігійної лірики поета Срібного віку М. Кузміна, присвяченої образу Богородиці та важливим подіям її життя. Для цього стисло окреслимо

історію та особливості маріології, висвітливо образ Богородиці в поемі Т. Шевченка "Марія" і релігійній ліриці М. Кузміна на маріологічну тематику, а також знайдемо спільні риси у творчому сприйнятті Кобзаря і М. Кузміна.

Культ Діви Марії встановили у 431 р. на Вселенському соборі в Ефесі, "де євангельську Марію, матір Ісуса, було визнано за Богородицю й Царицю Небесну" [1, с. 305]. Маріологію як науку про Діву Марію в православ'ї і католицизмі започатковано в добу Відродження. Незважаючи на те, що термін "маріологія" асоціюється перш за все з католицькою доктриною, образ Божої Матері та все пов'язане з Пречистою аналізують і в православ'ї. У цьому ключі цікавим видається компаративний аналіз двох маріологічних творів – поеми Т. Шевченка "Марія" (уперше опубліковано в 1876 р.) і поетичних циклів М. Кузміна "Духовные стихи" і "Праздники Пресвятой Богородицы" (збірка "Осенние озера", 1909 р.). Творчість Кобзаря ще не зіставляли з лірикою М. Кузміна, що зумовлює актуальність дослідження. Для з'ясування місця і ролі Шевченкової поезії на початку ХХ ст. треба врахувати, що в добу Срібного віку існував великий інтерес до перекладання поезії Кобзаря (зокрема, з боку Ф. Сологуба, про що докладно писав К. Чуковський у праці "Высокое искусство"). Таким чином, тяглість перекладацької традиції не переривалася навіть в епоху, позначену, передусім, інтересом до західноєвропейського мистецтва.

Слід зазначити, що в Україні культ Діви Марії був гармонійним і цілком логічно зумовленим [9, с. 40]. На це вказав Б. Стебельський у праці "Християнство і українська культура" (Торонто, 1991). На думку дослідника, український культ Марії відрізняється від такого ж культу на Заході: "В Україні вона не лише відгомін неоліту – не лише велика Матір – богиня родючості, але й св. Софія – Мудрість і Любов" [10, с. 29]. Хоча у православ'ї (на відміну від католицизму) не існує окремого культу Діви Марії, але вшанування Богоматері велике. Звичайно, одне з ключових питань у поемі Т. Шевченка "Марія" – це народження Спасителя. Тут, на нашу думку, релігійні та народно-міфологічні засади в розумінні поета збігаються. На думку В. Войтовича, "таїну народження Сина Господнього від Непорочної Діви в духовному значенні не слід зводити до буквального, фізіологічного розуміння. Діва тут означає досконалість, яка зберігає в собі жіночу істоту, що не підкоряється чоловічій, а також носить її в собі. "Непорочне зачаття" символізує священний союз неба і землі, який проявляється через народження Боголюдини, а також народження розуму як прояву найвищих людських здібностей" [2, с. 35].

Із міфологічним сприйняттям образу Марії пов'язані поняття народного православ'я та народного католицизму. Відповідно, для кращого розуміння принципів змалювання Богородиці в поезії Т. Шевченка і М. Кузміна варто стисло окреслити традиції зображення Діви Марії. Так, М.-Л. фон Франц зазначає, що перші християни рідко вносили нове в іконографічний тип і часто копіювали античні зображення богів, але вже на позначення янголів, Богородиці та ін. Зокрема, найперше зображення Діви Марії було копією статуї Ізиди та її сина Гора [11, с. 45]. Отже, функції та риси єгипетської богині перейшли Богородиці. Проте офіційна церква не визнавала зв'язку Богоматері з родючістю та дітонародженням. Ці уявлення збереглись у віруваннях і обрядах різних народів, що дає підставу казати про народне православ'я і народний католицизм. До речі, останнього і стосується культ Чорної Мадонни – відгомін поклоніння Ізиді на території Римської імперії. Цим статуям сповідалися, молились і приносили дари.

Ураховавши вищесказане, можна простежити, яким чином принципи народної іконографії відбилися в поемі Т. Шевченка. Як зазначає С. Герасимчук: "Поет, зображуючи свою героїню, звертається до інакомовного зображення краси духовної через красу тілесну... Така форма репрезентації образу є близькою до алегоричної" [3, с. 27–28]. Підкреслення тілесної краси Марії більше нагадує прийоми

католицької іконографії. Звичайно, у православ'ї та народних виявах християнства (зафіксованих у фольклорі) про зовнішню красу Діви Марії також згадано, проте в офіційній доктрині вона радше імпліцитна: гармонію форми та змісту подано як очевидні факти. Таким чином, прекрасна зовнішність означає духовну красу: героїню освячено через власну високоморальну сутність, повніше розкрити після Благовіщення. Натомість у фольклорі Пречиста часто зовні нагадує звичайну жінку.

Інші іпостасі Діви Марії – Богиня-Земля, Богиня-Мати. Досліджуючи цю проблему в Кобзаревій творчості, О. Шаф стверджує: “У низці творів героїня набуває статусу Великої Матері, здобуває ознаки Божественного (Лукія у “Відьмі”, Княжна, Марія в однойменних поемах), але лише за посередництвом чоловіка, що вмотивовано гендерною стратифікацією патріархального світу, актуальною і для поезії Т. Шевченка” [13, с. 109].

Варто зазначити про стиль поеми “Марія”. Оскільки Т. Шевченко був художником, він, безперечно, знав типи зображення Богоматері у світовому живописі (передусім в італійському). Італійське мистецтво пов’язане з католицькою символікою й емблематикою. Дж. Холл наводить такі латинські написи на зображеннях Мадонни: “Flos campi” (“Лілея долин”), “Lilium inter spinas” (“Лілея між тернів”), “Fons hortorum” (“Садове джерело”) [12, с. 191]. Оскільки символічні вказівки на образ Божої Матері вбачали і в тексті “Пісні над Піснями”, то логічно, що епітети на позначення Пречистої взяті зі Старого Заповіту. Тому Т. Шевченко, вивчивши історію живопису в Академії мистецтв, цілком міг застосувати подібний прийом – уже на фольклорній основі – у своїй поемі, поєднавши церковнослов’янський стиль із народним. Зокрема, образ-символ лілеї як дівочої чистоти в піснях і баладах тут набуває сакральних ознак. Інше найменування Діви Марії – “замкнений сад” (лат. *hortus conclusus*) – у Шевченковій поемі реалізується в українському символі ярочка, де героїня зустрічається з гостем. Аналогічно – у світовому живописі, лише замість людини в огороженому саду зображено одноріг як алегорія Втілення Христа [12, с. 192]. Також варто зазначити, що для підкреслення внутрішньої гармонії Богородиці Т. Шевченко не раз застосовує прийом, який С. Герасимчук назвала “квірковою атрибутикою” [3, с. 28], тобто порівняння з лілеєю, маком, “рожевим квітом” та ін. Зокрема, Кобзар застосовує контраст до високодуховної сутності Марії: “Ніколи / Такої Божої краси / Ніхто не узрить! Злая ж доля / Колючим терном провела, / Знущалася над красою!” [14, с. 576]. Терен – пряма алюзія до страждань Христа, до того ж, цей символ трапляється в українському фольклорі. Автор пропонує долю Марії в різних площинах – від теперішнього часу (дівування) до майбутнього: “О ти, пречистая в женах! / Благоуханний сільний крини! / В яких гаях? В яких ярах, / В яких незнаємих вертепах / Ти заховаєшися од спеки / Огнепалимої тії, / Що серце без огню розтопить / І без води прорве, потопить / Святії думоньки твої?” [14, с. 576]. Символіка вогню як пальної любові (неземної) простежується й далі, навіть поет змальовує як пророцьку візію долі Богоматері після народження Спасителя: “До крові дійде, до кості / Огонь той лютий, негасимий, / І, недобитая, за сином / Повинна будеш перейти / Огонь пекельний! / Вже пророчить, / Тобі вже зазирає в очі / Твоє грядущее. Не зри!” [14, с. 576].

У контексті посиленого інтересу до змалювання образу Богородиці та повернення до відчуття синкретичної віри (на протиставленні цивілізації з її негативними наслідками) цікавим є компаративний аналіз Кобзареві поемі “Марія” та духовної лірики письменника і перекладача Срібного віку М. Кузміна (1872–1936). Незважаючи на різні епохи і світогляд, твори цих письменників мають подібні риси. Зокрема, найбільшу цінність у цьому випадку становлять поезії М. Кузміна “Праздники Пресвятої Богородиці”, де наслідування старообрядницької образності та версифікації поєднано з використанням здобутків світової культури.

Такий синтез можна пояснити старовірсько-французьким походженням самого автора, який неодноразово наголошував на своїй генеалогії. Цікаво те, що поет не ототожнював себе з якоюсь літературною групою чи певним напрямом, тому в цьому дослідженні не спираємося на виведення особливостей творчості М. Кузміна з доктрини акмеїзму тощо.

Уперше маріологічні поезії М. Кузміна були оприлюднені в щомісячному журналі віршів "Остров" (1909). С. М. Соловійов у рецензії відзначав "дитячу, народну побожність" цих творів, зазначивши: "Це – наївність і простота італійських прерафаелітів, і водночас вишуканість французьких майстрів XVI століття" (тут і далі переклад наш. – О. С.) [8, с. 523]. Як і в Шевченковій "Марії", у ліриці М. Кузміна справді наявний зв'язок з образотворчим мистецтвом (хоча Кобзарєва творчість, звичайно, із хронологічних причин не позначена впливом прерафаелітів).

Проте інший відгук на цикл богородичних поезій М. Кузміна, безперечно, цікавий, але суперечливий, пропонує відверте зіставлення цих творів із "Марією" Т. Шевченка. Так, І. Анненський у статті "О современном лиризме" (1909) прямо запитував про М. Кузміна: "...чи читав він Шевченка – старого, змордованого Орською та іншими фортецями, – солов'я, коли з напівпомерлих очей його раптом полилися такі нестримно ніжні сльози – вірші про Пресвяту Діву? Ні, не читав. Якби він читав їх, так, мабуть, спалив би свої "празники"..." [8, с. 523-524]. Ці слова не можна вважати справедливими. М. Кузмін навряд чи був обізнаний саме з поемою "Марія" (принаймні, документальних підтверджень не знайдено), проте експериментаторство та водночас вірність традиції віршів цього поета Срібного віку інтуїтивно споріднена з Кобзарєвою творчістю. Таким чином, можна стверджувати про аналогії творів цих різних письменників.

Текстологічний аналіз поезій М. Кузміна передбачає і залучення контекстуального. Зіставлення оригіналу, що наслідує старовірську стилістику і версифікацію, та перекладу українською мовою додає нові можливості для компаративного аналізу.

Слід зазначити, що Шевченкова "Марія" і вірші М. Кузміна не дублюють одне одного, проте змістовно схожі. Звичайно, принципова різниця в цих творах помітна. Скажімо, Т. Шевченко в поемі схиляється до епічного стилю, тому розповідь про життя Богоматері плінна, без фрагментарності, хоча ключові епізоди в самому тексті простежуються. Поет пропонує житіє Діви Марії, акцентує увагу на жіночому сприйнятті, відтак спираючись на духовний досвід апокрифів. М. Кузмін, у свою чергу, також базується на відречених джерелах, проте його стиль суто ліричний, і цикл "Праздники Пресвятої Богородиці" побудований як мініатюри зі спільним сюжетом. Також цей автор, на протигагу Т. Шевченку, більше відходить від канонічних джерел.

Як і Т. Шевченко, М. Кузмін на початку циклу "Праздники Пресвятої Богородиці" звертається до Пречистої своєрідним релігійним зачином. Проте якщо Кобзар наслідує акафіст, і символіка експозиції поеми православна (візантійська), з українським забарвленням, то поет Срібного віку вдається до поєднання православного змісту з віршованою формою доби Відродження. Такий стиль, складний і вишуканий, наслідує теологічні трактати католицьких відлюдників, але водночас і твори православних ченців. Це помітно на самому початку "Вступу": *"Прости неопытную руку, Дева,/ И грешный, ах, сколь грешный мой язык./ Но к клятвам верности я так привык./ Что Ты словам хвалебного напева / Внемли без гнева"* [4, с. 153]. Як і Кобзар, М. Кузмін робить акцент на власному бажанні творчо оспівати Богородицю.

На відміну від Т. Шевченка, М. Кузмін виокремлює етапи становлення Марії як особистості, зупиняючись на житті її батьків до народження Діви. Зокрема, автора цікавить рефлексування Анни, яка страждала через неможливість народити дитину: *"Анна плакала в пустині:/ "Ах, не знати благодистині!/ Люди, птах, комаха, зві-*

рі./ – *Всі звеселені у мирі./ Лиш у мене все біда –/ Не зів'ю собі гнізда*" [6, с. 2]. Згадування янгола як вісника повториться як прийом у "Благовіщенні". Проте Кобзар не зупиняється на змалюванні генеалогії Діви Марії (лише зростання у родича: "у Йосипа, у тесляра / Чи бондаря того святого" [14, с. 574], та дитинство немовляти Еммануїла з Івасем, тобто пророком Іоанном – сином вдови Єлисавети [14, с. 586]), бо описує образ самої Пречистої. Зайва деталізація перетворила б поему на задовгий наратив, в якому розчинилася б головна думка. Отже, автор прагнув цілісності, не бажаючи поділяти текст на різні епізоди.

Поворотний епізод життя Марії – Благовіщення – автори трактують порізно, але спільною рисою в такому підході є ґрунтування на апокрифах. Якщо у Священному Письмі сказано, що архангел Гавриїл явився Марії, коли вона пряла, то у М. Кузміна майбутня Богородиця була зайнята читанням: "*Який тоді Ти твір читала, / Чи дочитала до кінця, / Як Твої двері відшукала / Рука небесного гінця?*" [6, с. 5]. Натомість у Т. Шевченка спостерігаємо більшу текстологічну подібність із канонічними джерелами. Так, В. Яременко, аналізуючи архітектуру тексту "Марії", наголошує на тому, що поет спирався на канонічні джерела, у тому числі на "Розповідь про вхід у храм Марії" та "Четь-Мінеї", і далі здійснює компаративно-історичний аналіз, зіставляючи сам твір і першовитоки Шевченкового наративу: "У поемі Марія пряде вовну на "бурнус святешний" для Йосипа, можливо виготовляє бурнус для вже дорослого Сина, "шиє малесеньке сороченя" для майбутньої дитини" [15, с. 4]. Таким чином, відданість Богоматері з традиційними жіночими заняттями підкреслює близькість Марії до звичайної жінки, і в цьому Т. Шевченко, з одного боку, стоїть на засадах народних вірувань про Пречисту, а з другого – наголошує на особливій жіночності Богородиці, тобто софійності.

Посмертна доля Марії цікавить обох поетів. Але є відмінності в репрезентації теми. Так, Т. Шевченко розглядає Пречисту як звичайну жінку, що після розп'яття Ісуса і смерті Йосипа збрала учнів, а потім умерла з голоду. Трагічну смерть у злиднях можна розглядати як реалістичне змалювання життя Марії (хоча про ці подробиці в канонічних джерелах не сказано), але водночас це і доля праведниці: позбавившись матеріального, Марія стала багатою духом. Отже, автор наголошує на духовній силі героїні. Як відомо далі з тексту, після смерті Пречистої створили культ Богоматері (хоча про цю іпостась Кобзар, як не дивно, не згадує): "*А потім ченці одягли / Тебе в порфіру. І вінчали, / Як ту царицю... Розп'яли / Й тебе, як сина. Наплювали / На тебе, чистую, кати, / Розтмили, кроткую! а ти... / Мов золото в тому горнилі, / В людській душі возродилась, / В душі невольничій, малій, / В душі скорбящій і убогій*" [14, с. 591–592]. Ілюзорно-простий стиль цього уривку означає, що духовні чесноти Богородиці не потребують матеріального знання (порфіри, вінця тощо). Для Кобзара ці матеріальні прикраси пов'язані з раціональним пізнанням чуда, божественної сутності, тоді як в інтерпретації Т. Шевченка (і аналогічно у М. Кузміна) Марія втілює інтуїтивне пізнання.

І експозиція, і кінцівка поеми "Марія" створені високим стилем, в якому церковнослов'янськими та алюзіями із клерикальних джерел поєднуються з гармонійною простою оспівування християнських цінностей, близьких звичайній людині. Аналогічно – у М. Кузміна: перша ("Вступление") і сьома ("Заклучение. Одигітрія") частини написані типовим книжним стилем, в якому, на відміну від твору Т. Шевченка, першоосновою є здобутки власної ерудиції поета й явна зарубіжна школа формування авторського світогляду. Це помітно в куртуазній формі "Одигітрії" – наприклад, в уривку, що викликає асоціації з хрестоносцями чи війною проти катарської ересі: "*Водительнице Одигітріє! / Ти воїнство ведеш на бій, / Тобого ратний люд міцний, / На смерть готовий будь-який. / Мечів блаженство у борні! / Пориви вітру запальні. / А в небі промені ясні! / Рідних дітей Ти заступиш від сорому плями, / Ти розпростерла над ними свою орифламу!*" [6, с. 11].

Характеризуючи змалювання посмертної долі Марії, слід зазначити, що в М. Кузміна не сказано про обставини смерті Пречистої (тоді як у Кобзаря показано це), автору більше важливе її життє та посмертні дива (п'ятий вірш циклу "Успення") – прощання апостолів і спостереження набуття Марією статусу Богородиці, тобто неземної, безсмертної жінки, чий дух вічний. М. Кузмін розгортає апокрифічний сюжет про апостола Тому, завдяки якому інші Христові учні збагнули сутність Богоматері. Але тут для автора цікава психологія самого апостола як персонажа, а сама Пречиста у вірші наявна через втілення – неземні квітки на місці її гробниці [4, с. 157]. Квіткова символіка наявна в поезіях богородичного циклу, причому М. Кузмін зосереджується на символі троянди, що має більше католицьке забарвлення, проте згадується і в фольклорі Наддніпрянської України.

Підсумовуючи аналіз, можна зазначити, що для Т. Шевченка Марія сильна передусім своїм духовним подвигом, тоді як для М. Кузміна – набуттям іншої сутності як Богородиці. Але обидва автори змальовують Маріїну долю як переживання звичайної жінки, причому почуття її чисті й завдяки цьому сакральні. І в Т. Шевченка, і в М. Кузміна Марія має розвинуту глибинну інтуїцію, її пізнання і самопізнання чисті й тому зворушливі. Саме тому героїня творів особливо близька Господові.

М. Кузмін розгортає долю Марії вже у визнаному статусі Богоматері, підкреслюючи її заступництво – у фольклорних традиціях. Зокрема, це чітко виражено в циклі "Духовные стихи", де твір "Хождение Богородицы по мукам" є стилізацією під старообрядницькі вірші. Сюжет узятий з апокрифа "Одкровення Марії". Мотив заступництва Марії за грішників відомий у різних культурах, проте сам стиль вірша М. Кузміна важкий для перекладу через особливу версифікацію і наслідування простонародного стилю. Уривок з оригіналу звучить так: *"Всходила Пречистая / На гору высокую, / Увидела Чистая / Михайла-Архангела, / Сказала Пречистая / Михайлу-Архангелу: / "Ты светлый, пресветлый / Михаил-Архангел, / Сведи меня видеть / Всю муку людскую, / Как мучатся грешники, / Бога не знавшие, / Христа позабывшие, / Зло творившие""* [5, с. 147-148]. Співстраждання Богородиці автор змальовує також у фольклорному стилі: *"Як побачила Чиста / Всі муки людські, / Сплакала, заридала, / Грішникам промовляла: / "Ви бідні, бідні грішники, / Бідні ви, нещасні, / Краще б вам не родитися, / Ти світлий пресвітлий / Михайле Архангеле, / Вверзи мене / В геєну огненну, / Хочу я мучитись / З грішними чадами Божими". / Сказав Пречистій / Михайло Архангел: / "Владичице Богородице, / Пані моя Пресвітла! / Твоє діло – в раю покоїтись, / А грішникам – в пеклі кипіти. / А попроси краще Сина Свого, / Ісуса Христа Єдинородного, / Хай помилує Він грішників""* (тут і далі переклад наш. – О. С.) [7, с. 2-3]. За сюжетом, Господь прощає грішникам після трикратного благання Богоматері та апостолів [5, с. 149]. Ідея вірша спирається на народні уявлення про Богородицю як більш прихильну до людей, ніж Христос, тому що Марія сама була смертною людиною. Такі вірування притаманні багатьом різним культурам, народному православ'ю та католицизму.

Натомість Т. Шевченко не відволікається на побічні лінії, возвеличує Маріїні чесноти та відтворює трагедію матері. У "Марії" немає опису возвеличення героїні вже на небі, не сказано про її сходження до пекла й заступництва за грішників. Основний центр поеми – змалювання земного життя Пречистої та її місії після розп'яття Христа: учні *"Сховались, потім розійшлись, / І ти їх мусила збирати... / Отож вони якось зійшлись / Вночі круг тебе сумувати. / І ти, великая в женах! / І їх унініє і страх / Розвіяла, мов ту полову..."* [14, с. 591] – тобто відродила вчення свого Сина. Тут автор розгортає жіночу версію Євангелія, причому не нав'язуючи читачеві жодної штучної моделі.

Отже, у принципах маріології обох письменників домінує генетично-контактна типологія. Проте якщо в творчому методі Т. Шевченка особливо яскраво

навні генетичні зв'язки (у цьому випадку фольклорні традиції та звернення до апокрифів крізь призму української ментальності), то у М. Кузміна і генетичний, і контактний аспекти поєднані досить рівномірно. Усупереч критикам, які вбачали у маріологічних віршах М. Кузміна лише звернення до екзотики, насправді ні старовірська, ні французька ментальні моделі не були зовнішніми чинниками для поета. Звернення до здобутків саме цих двох культур зумовлено генетичними зв'язками – походженням письменника. Контактні зв'язки у М. Кузміна вияскравлюються в загальній культурі, особливій формі, якої автор надав своїм творам. Отже, зміст цих поезій можна назвати генетично зумовленим, а експериментальний стиль – “контактним”.

М. Кузмін, як і Т. Шевченко, ставив завдання змалювати життя Марії, причому передати психологію Богородиці, підкреслюючи людське і водночас глибинне сприйняття світу, зокрема страждань грішників. Проте якщо Т. Шевченко значною мірою ґрунтується на апокрифічних джерелах, домислюючи життя Богоматері, то М. Кузмін, незважаючи на свою відданість неканонічній (старобрядницькій) церкві, усе ж таки більше дотримується традиційного зображення богородичної тематики, орієнтуючись на здобутки духовного вірша як жанру мандрівних співців. У цьому плані обох поетів можна вважати продовжувачами фольклорної традиції.

Таким чином, здійснений аналіз доводить, що маріологія Т. Шевченка ґрунтується на формах не лише канонічного, але й народного православ'я, маючи певні спільні риси з католицизмом. Проте цей “авторський міф” не можна вважати профанним змалюванням образу Богородиці, оскільки це, швидше, вербальна народна іконографія, яка має свої закони. Подібні риси має поезія М. Кузміна, присвячена св'ятам Пречистої. Незважаючи на відмінність у техніці (переважно стилізації під старовірські вірші), тематично ці твори мають спільне з поемою Кобзаря, оскільки завдяки візуалізації художнього образу й окремим деталям підкреслюють особливе сприйняття Богоматері авторами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович С., Тілло М., Чікарькова М. Релігієзнавство / С. Абрамович, М. Тілло, М. Чікарькова. – К. : Дакор, 2006. – 512 с.
2. Войтович В. Українська міфологія / Валерій Войтович. – К. : Либідь, 2005. – 664 с.; іл.
3. Герасимчук С. Алегорична рефлексія біблійних образів та сюжетів у творчості Т. Г. Шевченка (на матеріалі поеми “Неофіти” та “Марія”) [Електрон. ресурс] / Сніжана Герасимчук // Волинь – Житомирщина. – 2010. – Вип. 21. – Електрон. дан. – Джерело доступу: http://estetiquement.ru/portal/Soc_Gum/vg/2010_21/3_21.pdf – укр. мовою.
4. Кузмин М. Праздники Пресвятой Богородицы / Михаил Кузмин // Кузмин М. Избранные произведения / Сост., подгот. текста, вступ. ст., коммент. А. Лаврова, Р. Тименчика. – Ленинград: Худож. лит., 1990. – С. 153–159.
5. Кузмин М. Хождение Богородицы по мукам / Духовные стихи / Михаил Кузмин // Кузмин М. Избранные произведения... – С. 147–149.
6. Кузмін М. Праздники Пресвятої Богородиці (переклади) / Михайло Кузмін / Пер. О. Смольницької. – Автор. комп. набір. – 13 с. (З особистого архіву О. Смольницької)
7. Кузмін М. Ходіння Богородиці по муках / Духовні вірші (переклади) / Михайло Кузмін / Пер. О. Смольницької. – Автор. комп. набір. – 4 с. (З особистого архіву О. Смольницької)
8. Праздники Пресвятой Богородицы / Комментарии // Кузмин М. Избранные произведения... – С. 523–524.
9. Смольницька О. О. Філософські засади софійності та маріології в інтерпретації літературознавців Київського університету (на матеріалі праць Д. Чижевського) / О. О. Смольницька // Сучасна освіта і наука в Україні: наукові здобутки, стан і перспективи [Текст]: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної заочної конференції Сучасна освіта і наука в Україні: наукові здобутки, стан і перспективи. – Ч. II (м. Запоріжжя, 27–28 січня 2011 р.) / Всеукраїнське громадянське об'єднання “Нова Освіта”. – Запоріжжя, 2011. – С. 39–43.
10. Стебельський Б. Християнство і українська культура / Богдан Стебельський // Хроніка. – 2000. Україна: філософський спадок століть. – Ч. II. – Вип. 39 – 40. – К. : Фонд сприяння розвитку мистецтва. – С. 29.

11. Франц М.-Л. фон. Кошка. Сказка об освобождении фемининности / Мария-Луиза фон Франц / Пер. с англ. В. Мершавки. – Москва: Независимая фирма “Класс”, 2007. – 144 с.
12. Холл Дж. Словарь сюжетов и символов в искусстве / Джеймс Холл / James Hall. Dictionary of subjects and symbols in art. – Москва: КРОН-ПРЕСС, 1999. – 656 с.
13. Шаф О. Мотив руйнації родинних стосунків у поезії Тараса Шевченка в гендерному ракурсі / О. Шаф // Шевченкознавчі студії: збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2013. – Вип. 16. – С. 109.
14. Шевченко Т. Марія (Поема) / Тарас Шевченко // Шевченко Т. Кобзар (вибране). – К.: Радянська школа, 1954. – С. 574–592.
15. Яременко В. Шевченкова “Марія” / Василь Яременко // Наша віра. – Лютий 2014. – № 2. – С. 4.

The Comparative Analysis of Mariology in the Poem “Maria” by Taras Shevchenko and Religious Poetry by Mikhail Kuzmin

Olga SMOLNYTSKA

In the article, the comparative aspect of the poem “Maria” by Taras Shevchenko and religious lyric poetry by Mikhail Kuzmin, in which the character of Virgin is essential, are analyzed. The methods of comparative studies, archetypal, artistic, religious methodology are applied. Apocryphal and non-traditional sources used by the writers are reviewed. The image of Maria is analyzed in the canonical and acanonical aspects. The author singled out the peculiarities of Virgin image perception in the Ukrainian literature. The translation of spiritual poems by M. Kuzmin, translated into Ukrainian by the author herself, are used in the research.

Keywords: Shevchenko studies, comparative studies, Mariology, Maria, Taras Shevchenko, Kobzar, Mikhail Kuzmin, Silver Age.

Компаративный анализ мариологии в поэме Тараса Шевченко “Мария” и религиозной лирике Михаила Кузмина

Ольга СМОЛЬНИЦКАЯ

В статье в компаративном аспекте анализируются поэма Т. Шевченко “Мария” и религиозная лирика М. Кузмина, в которой ключевым является образ Богородицы. Применяются компаративный, архетипный, искусствоведческий, религиоведческий методы анализа. Исследованы апокрифические и нетрадиционные источники, на которые опирались писатели. Образ Марии рассматривается в каноническом и неканоническом ключе. Акцентируется авторская интуиция, творческая субъективность. Выявлены особенности восприятия образа Богородицы в украинской культуре. Для анализа впервые осуществлены переводы духовных стихов М. Кузмина на украинский язык. Поэтому исследование имеет теоретическое и практическое значение.

Ключевые слова: шевченковедение, компаративистика, мариология, Мария, Тарас Шевченко, Кобзарь, Михаил Кузмин, Серебряный век.

Стаття надійшла до редколегії 12.06.2014

Прийнята до друку 20.07.2014